

عشق و لباس پارسائی پاره شده طاعت صدساله ام تاریخ یک نظاره شده قوله	
این یکدور روز دیگر گل	گر عاشقی طرب کن باقیان ساده
این یکدور روز اشارت بزمان مکاشفات و نیز هنگام جوانی گل مکاشفه و جوانی شاهان ساده عرفای کامل که لوح دل انسانی از نقوش ماسوی شد ساده دارند قوله	
زین زهد و پارسائی بگرفت خاطر	ساقی پیاله ده تادل شود کثاده
زین زهد و پارسائی اشاره بزهد و تقوی خشک بگرفت ملول شد ساقی - مرشد و حقیقتی حکیم و تقوی زهد و پارسائی اشاره بزهد و تقوی خشک بگرفت ملول شد ساقی - مرشد و حقیقتی حکیم	
گل رفت از حریفان عاقل چرانشید	بے بانگ و دوچنگ و بیار جام باوه
گل رفت از حریفان عاقل چرانشید که عمرت بهفتاد رفت بے بانگ و ف و سنی اقول واحادیث سلف یار مرشد کامل جام باوه کنایه از عشق قوله	
مطرب چوپره ساز و شاید اگر بخواند	از طرز شعر حافظ و در بزم شاهزاده
شاید سزاوار است - نعل	
گر تیغ بار و در کوسه آن ماه	گردن نهادیم حکم بشه
یعنی اگر در کوسه تیغ آن ماه باران تیغ بلا بار و بجان قبول کردیم یعنی افايشاء و حکم ما یرید قوله	
آئین تقوی مانیز دانیم	اما چه چاره با بخت گمراه
آئین تقوی طریقه زهد و صلاح قوله	
ما شیخ و واعظ کمتر شناسیم	یا جام باوه یا قصه کوتاه
ما ملتفت بشیخ و واعظ نیستیم که این کار اهل ظواهر است یا جام باوه استغراق بعشق یا قصه کوتاه ترک قال و سبیل قوله	
مهر تو عکس بر ما نیفتد	آئینه رویا آه از دولت آه
مهر آفتاب کنایت از رب الارباب عکس تابش اینجا کنایت از تجلیات مشاهدات یعنی مهر آفتاب روی تو ای حقیقی بر ما نتافت در شکی مشاهدات تجلیات که ساکت را بمنزله تجلیات است در زیانست و محبوب آئینه روی از دولت آه که توجه نیستی حسیه بشد باید دانست که آئینه از آه تباہ گردد	

و ایراد ہر دو کلمہ در کلام فصیحی قولہ

الکثیر من مرء العرفان | یالیئت شغری حتام القاہ

مر تلخ فان فانی لیست کاشکی شعر دانستن حتام در اصل حتما ما بود الف از جهت تخفیف حذف نموند و حذف الف در کلام فصیحی و بلغا کثیر الوقوع است و در اصل اللام حذانی زہرۃ الدنیا عنبیک و حتام تنکص بعد انبساط کلمہ کہ بعد حتم کہ در کلام است بمعنی استفهام است معنی آنست کہ شکیبائی تلخ و زندگانی فانی بشتو تا بدانی کہ سہ کاشکی تا بدانیستی کہ کے ملاقات کتم اور یعنی مرا شوق نقاسے او فراوان و شکیبائی از اختیار بیرون یقین است کہ زندگانی پیری شونده است از دست رونده اسے کاشکی معلوم شود کہ کے مرگ در رسد و ملاقات دست دہد قولہ

عاشق مخور غم گر وصل خوابی | خون خورده باید در گاہ بیگاہ

خون خورده باید احتمال بلا با باید نمود و دم نباید زد گاہ و بیگاہ مدام قولہ

حافظ چہ نامی ز نیگونہ بیدل | گرے شنیدی بند کو خواہ

چہ نامی شکوہ چہ ممکن بیدل بتلاے غم و اندوہ قولہ

گفتم آے دوست شدم عاشق زور و چوہا | گفت لا حول ولا قوۃ الا باللہ

حول توانائی و گردیدن افواہ و ہنہا و وتاہ خمدار و ہر دو زوال کا ہش و نقصان۔

غزل

نصیب من جو خرابات کردہ است | در نیمیانہ بگو صوفیا مرا چہ گناہ زاہرا

خرابات مقام عشق و نیز مقام توحید است ۵ نشانے دادہ اندت از خرابات نہ کہ التوحید

اسقاط الاصناف در نیمیانہ در خرابی اوصاف بشری صوفی مراد زاہرا ہست سخن قولہ

کسے کہ در از کسش جامے نصیب افتاد | چرا بچشر گفتند این گناہ را اور خواہ

یعنی کسے کہ روز ازل رقم میخوری بنام او مر قوم نموند در خواہ سوال قولہ

مراد من ز خرابات چونکہ حاصل شد | ولم ز مدرسہ خانقاہ گشت سیاہ

خرابات عشق خرابی اوصاف بشری چونکہ شد حاصل بجز خود رسید مدرسہ و خانقاہ

فضیلت و صلاح و تقوی گشت سیاہ تنگ و بیزار قولہ

کہ کلام فی الاصل ہضم نیاید ۱۲

۱۲ این غزل در شرح مطبوعہ یافتہ شد

ا بگو بزاہد سالوس خرقہ پوش دورو	کہ دست زرق دازست آستین کوتاہ
خرقہ پوش دورو درویش مرا سالوس مکار	کہ دست زرق دازست گرفتار حص
ہوا و درپے تحصیل مال آستین کوتاہ لباس رویشی قولہ	
تو خرقہ راز برے ہواستے پوشی	کہ تا زرق بری بندگان حق ازراہ
ترک الدنیا للذنیات تارے آنکہ زرق مکر و فریب بری بندگان حق ازراہ	گر اہ سازی مستعد خود کردنی
قولہ غلام ہست ندان بے سرو پا یم	کہ ہر دو کون نیز دہ پیش شان یک گاہ
بے سرو پا مفسد پیشان کہ ہر دو کون نیز دہ بند و شان یک گاہ	باسوا حق نظر نیند از بند زینجا
یحیب المعالی الہم - قولہ	
برو گداسے در ہر گداسے شو حافظ	تو این مراد نیابی مگر بشتے شد
گدا کنایہ از عارف کہ گدا و حق اندیشے شد گداسے کہ اواز فقیران است - غزل	
ماہن ناگمان پردہ بر انداختے یعنی چہ	مست از خانہ برون تاختہ یعنی چہ
پروہ بر انداختے خود را آشکارا ساختے قولہ	
زلف دست صبا گوش بہ پیغام تیب	ایچنین با ہمہ در ساختہ یعنی چہ
در ساختہ آئینتے قولہ	
شاہ خوبانی منظور گدا یاں شدہ	قدر این مرتبہ شناختہ یعنی چہ
گدا یاں عاشقان ای مرتبہ اشارہ بمنظوری گدا یاں قولہ	
چون سیر زلف خود اول تو بدیم داوی	بازم از پاسے در انداختے یعنی چہ
مبتلا سے غم و اندوہ یعنی اول خود مجذبہ عشق خود را دہی سے نیز نگلی عشقت کہ اسرار انا الحق	
خود گفتہ و خود ز منسو کشیدہ قولہ	
سخنت فرہان گفت مگر ستر میان	وز میان تیغ بما آختہ یعنی چہ
آختہ کشیدہ قولہ	
ہر کس از ہرہ ہر تو نقشے مشغول	عاقبت با ہم کج باختہ یعنی چہ
نقشے یعنی ہرے با ہم کج باختہ بسپکس و فائز نمودہ - قولہ	

پیشے چہ براسے چہ میں بزاہد سالوس شاہی ۱۲

حافظ در دل تنگت چون سرو آید یا نچ	خانه از غیر سپرداخته یعنی چه
خانه دل چه فرو آید یا محبوب چگونه ز دل نماید از غیر بسوق	نبرد اخته خالی نه اخته غزل
وصال او ز عمر جدا ودان به	خداوند مرا آن ده که آن به
او اشارت محبوب را باب محبت گفته اند که وصال جانان از متاع دنیا و نعیم آخرت بهتر است قوله	بشمشیرم زد و با کس ننگم
بشمشیر تیغ بجز در بی نیازی دشمن غیر تجربه معلوم شده است محب هر چند جفاکش تو را سزا	که راز دوست از دشمن نهان به
مخفی را ننگد زنده تر باشد محبوب را با و محبت بیشتر شود بنا بر آن گفت بشمشیرم زد و با کس ننگم قوله	بدایغ بندگی مردن برین در
بجان قسم جان ملک جهان سلطنت حاصل آنست که غلامان محبوب را شرف است بخواه جانیا	بجان او که از ملک جهان به
که از محبت نصیب ندارند که نخواهد خود جای دیگر گفته است گدای کوی تو بودن ز سلطنت بهتر قوله	خدارا از طیب من پرسید
خدارا بواسطه خدا از طیب من از محبوب من قوله	که آخر که شود این ناتوان به
بخدمت دعوت اے زاهد مفرما	که این سبب ز رخ زان بوستان به
حاصل این بیت آنست که تقدیر این سبب ترجیح است بموجب عصفورنی یک خیرین الکرکی فی الدوار قوله	گلے کا پاپال سرو ما گشت
گل کنایه از سلاک و عاشق سرو کنایه از عاشق ارغوان عاشقان مقدمه برانی قوله	بود خاکش ز خون ارغوان به
اگر چه زنده رود باغ کاران	و لے شیر از ما از اصفهان به
زنده رود نام رود دست بالاے او باغ کاران که نام باغ است در اصفهان مراد و عطا و تقوی شیر از عالم عشق اصفهان صلاح و تقوی قوله	
جانا سر متاب از پند پیران	که راسے پیر از نجست جوان به
سر متاب اعراض کن راسے فکر و تدبیر عین غزل	
یا قوت فروخت هزار هد که دیده	بجاده ترک کرده پیمانہ در کشیده
یا قوت میفروش کتابه از لب مرا عشق بجاده ز بد و پارسالی پیمانہ در کشیده و عشق در آمده	

آینده در آن دست گرفته است
 در آن دست گرفته است

وان یکاد آیت وان یکاد الذین کفرو لیس لقیونک بالبصار ہم لما سمعوا الذکر ویقولون انه لمجنون ان هو الا
ذکر للعالمین قوله

سیلے اگر تیارو با عارض تو ابرو | پیوستہ از چہ باشد چون خمیدہ

عارض رخسارہ پیوستہ ہمیشہ خمیدہ کج - قوله

گر بر لبم نہی لب یا بم حیات باقی | آندم کہ جان شیرین باشد بلب سیدہ

لب بلب نہادن کنایہ از رسانیدن سبب اول حیات باقی زندگی لافنا فضا از زمین فرخ
وکشادہ -

رویت الساء - غزل

احمد اللہ علی معدنہ السلطانی | احمد شیخ اوین حسن الکافی

شکر میگویم خدا را بر عدل بادشاہ کہ نام او احمد شیخ اوین است والکافی منسوب کہ قوسے است
از ترکان - قوله

خان بن خان شہنشاہ شہنشاہ نژاد | آنکہ سے زید اگر جان جانفش خوانی

نژاد اصل میزید سزاوار است قوله

دیدہ نادیدہ باقبال تو ایمان آورد | مر جبالے بہمہ لطف خدا ارزانی

مر جبا خوش باد ارزانی سزاوار قوله

بر شکن کاکل ترکانہ کہ در کاکل است | بخشش و کوشش خاقانی چنگیز خانی

بر شکن کاکل ترکانہ زلف آریستہ کن خاقان بادشاہ ترکستان و چین چنگیز و چنگیز کلاہما
نام سرور مغلان علیہ اللعنة گفته اند کہ خروج او یکے از علامت قیامت بودہ است یک شہر ہستی
و ہارکہ آدمی اکشتہ و این یعنی چنگیز خان ہم گفتندی شریعت اورا کہ بنام نہادہ تور نامند - قوله

گر چہ دوریم بیاد تو قدح می گیریم | بعد منزل نبود در سفر رو حاسنی

گر چہ دوریم اگر چہ باعتبار جسم دوریم بیاد تو قدح سے گیریم مدام بیاد تو ایم بقصد صاف
بعد منزل نبود در سفر نہ و حاسنی در اصل معنوی ہجران صدوری را اشارے نہ قوله

از گل فارسیم غنچہ عیش نشگفت | جند و جلہ بعدا دوسے ریجانی

کر دست من بگیر با خواجہ باز گویم
کز عشق و دل از حافظ ۱۹۰۱ بر دوام

چندانچه دوست خوشاود و دستاود این کلمه در مع گویند می ریحانی قسه از شراب
سر عاشق که بنجاک ره معشوق بود هر عاشقی که خاکراه معشوق بود از و اشارت بنجاک دیار

عزل

اے گدایان ترا عازر شاہنشاہی | ہمہ کس اتو وہی منصب صاحب جاہی

عار عیب ننگ وار و عار اے عارے ندارد غزل

آن شب اے دل اندم کہ خواب گلگون باشی | بے ز رو گنج بصد شمت قارون باشی

در مقامیکه صدارت بفقیران بخشند | چشم دارم کہ بجاہ از ہما فزون باشی

در صدارت بالانشینی چشم دارم توقع دارم قولہ

در رہ منزل لیلی کہ خطر باست در آن | شرط اول قدم آنست کہ مجنون باشی

اے جان اول قدم درین راہ آنست کہ معاملات آمیزش با خلق کیسوں ہی بعد سے کہ خلق ترا مجنون
گویند کہ قال عم لا یملک ایمان العبد حتی یظن انه مجنون قولہ

نقطہ عشق نمودم بتو بان سہو مکن | ورنہ چون بنگری از وارہ برین باشی

نقطہ عشق اضافہ بیانیہ سہو مکن بغیر ملتفت باش ورنہ چون بنگری ملتفت بغیر شوی وارہ حلقہ شاقان

قولہ کاروان گفت تو در خواب بیابان پیش | کے روی ہر کہ برسی حکمی چون باشی

کاروان سلف کہ تبعہ ایشان لازم بود در خواب گرفتار غفلت بیابان کنایہ از ملوک قولہ

تاج شاہی طلبی گوہر ذاتی تہا | ورنہ خود از جوہر چشمید فریدون باشی

تاج شاہی مرید سلطنت گوہر ذاتی حسب شرافت کسرا از جوہر چشمید نسبت اصل چشمید
فریدون نام بادشاہ ایران زمین کہ ضحاک اکتش اول روز ہرگان بر تخت ملک جلوس کرد
خلایق آن روز را مبارک گرفتند و جشنہا کردند و عید شمرند و نیز از حکیم پیشہ بود شراب انگوری و
حکمتا سے دیگر ساختہ و پانصد سال شاہی کرد قولہ

حافظ از فقر مگر نالہ کہ گر شعر این است | تیج خوشدل نہ پسندت کہ تو مخزون باشی

مخزون غمگین غزل

اے بادشہ خوبان داد از غم تنہائی | دل بی تو بجان آید وقت است کہ با زانی

۴۰
۴۱

داو فریاد قوله	
ماشته مشتاقی و مجبوی و دراز تو چنانم کرد	کز دست بخوابد شد یابان شکیبانی
شکیبانی صبر - قوله	
اے در توام در مان بستر ناکامی	وے یاد توام مونس گوشه بهتانی
در و کنایه از عشق ناکامی نامرادی قوله	
زین دایره مینا خونین جگر مے و	تا حل کنم این مشکل زین ساغر مینا
دایره مینا فلک ساغر مینا پیاله شراب قوله	
فکر خود از خود در عالم زندگی هست	کفر است درین مذمب و عجب و بی خودی
درین مذمب اشارت بعاشقی قوله	
یار بیکه شاید گفت این نکته که در عالم	رخساره بکس نمود آن شاه پهر جانی
شاید گفت تو آن گفت رخساره بکس نمود و بچسب آنکه ماهیت خود وقت ساخت آن شاه پهر جانی محبوب حقیقی باعتبار ظهور قوله	
دی شب گله زلفت با باد صبا گفتم	گفت غلطی بگذر زین نفرت سوانی
زلف دنیا و جذب عشق با و صبا مرشد غلطی در غلط افنای زنیفرت سوانی خیال لا یعنی قوله	
صدا با و صبا اینجا با سلسله میرقصند	ان نیست طریق ایدل تا با و نه پیمانی
با و صبا عاشق و عارف اینجا در عشق با سلسله میرقصند گرفتار این سلسله اند در بلا و رنج فرحان و شادان اند ان نیست طریق راه عشق ان نیست تا با و نه پیمانی سرگردان نشوی قوله	
دائم گل این بستان سیراب نمی ماند	در یاب ضعیفانرا وقت توانانی
گل انسان و مخلوق این بستان دنیا سیراب نمی ماند که کل تفسیر ذائقه الموت در یاب ضعیفانرا بیمار داری ضعیفان نما قوله	
حافظ شب بچران شد بو خوش صبح آمد	شادویت مبارکبادای عاشق شبانی
عمر بچران شد غم بچران رفت غزل	
اے، دل بکوز عشق گذاری نمیکنی	اسباب جمع داری و کارے نمیکنی

شادیت

بدانکه صراط مستقیم آنست که امثال او امر و نواهی بر هیچ تقصیر نمیکنی و در جمیع احوال امید و آرزو باشی چه معلوم نیست که در وقتی که قبض روح خواهد بود یا ایها الذین آمنوا انفقوا مما ذرناک الایه و در آنوقت خیر نفع از رجائست نه از تصفیه باطن بکوش که خلیفه حق باشی خود را چرا در گناه طبعیت بنده نفس ماره کرده چرا ایدل بکوی عشق الهی قوله

چو گان کام و کف و گوی نمیزنی | باز چنین بدست شکاری نمیکنی

چو گان کام طاقت و توانائی گوی نمیزنی گوی مراد بازی چنین عبارت از جوانی شکار
مطلب قوله

اگر دیگران بجان غم جانان خریده اند | اے دل تو این معامله باری نمیکنی

غم جانان عشق این معامله خریدن عشق بجان قوله

ساغر لطیف و لکش و موافکنی بجاک | و اندیشه از بلاای خمار نمیکنی

ساغر بجانده و دل و بدن من زندگی موافکنی بجاک ضایع کنی خمار ملالت طبع که بعد خوردن شراب حادث گردد بلاای خمار اندوه و ترس محشر غزل

اے دل گران چاه زرخندان بر آئی | هر جا که روی خود پیشمان بد آئی

چاه زرخندان طور تقدیر اگر چه طور تقدیر که در غور آن غلو کردن جایز نیست تقدیر بحر عمیق نفس خمس نقد ضل و بخت کردن در آن طور گمراهی کردا ذابغ الکلام الحی القدر فامسکوه ولیکن باعتبار اعتقاد سبب است یعنی شمه از آثار اسلام و نتیجه از نتایج معتقدانست علم کلام بیرون بیرون سفتن ازین عقیده نیز گمراهی است ایدل الهی قوله

شاید که بآب فلکت دست بگیرد | گرتشه لب از چشمه حیوان بد آئی

چشمه حیوان آب حیات مراد عشق قوله

هشدار که گرو سوسه نفس کنی گوش | آدم صفت از روضه رضوان بد آئی

اگر تابع حرص و هواهی نفسانی شوی و عامل بران شوی بیچ وافی نفس صیبت بدانکه الله تعالی قضیه از خاک برگرفت بعد از آن خاک را چهل سال گلابه کرد و چهل سال حلیم و چهل سال خلیش خشک بعد از آن صوت آدم نگاشت هر عضو را از اعضا آدم از بقعه ابعاد زمین فرزند سر از خاک

حافظ بر و کز بندگی بارگاه دوست بجز خردی که تو آری

گردنش از خاک بیت المقدس سینه از خاک زمین دنیا پشت و شکم از زمین هند و ستم از زمین مشرق و
 پایها از زمین مغرب گوشت پوست و رگ و پیه و خون از مجموع روس زمین و طول قامت و سستی
 شصت گز و عرض هفت گز و چون روح در او دید نخستین نظرش بر عرش افتاد و دید که لا اله الا الله محمد رسول الله
 ہی امت مذنبه و انار ب غفور الازینجاد و چیز معلوم کردی که رفعت شان محمدی دوم نسبت است او متفکر
 شد پرسید که محمد کیست فرمود پیغمبر است و فرزند من از فرزندان تو و زلت ترا بشفاعت او و گذرانم
 در خاطر آدم آمد مناسب آنست که در شفیع پسر باشد و اینجا برعکس حکم حق بجهنمیل رسید که در بیابان
 مر او این اندیشه از دل او بردار و الا نه بلاک خواهد شد جبرئیل در رسید و سینه او بشکافت یعنی از آن
 بیرون آورد و در زمین بهشت مدفون و درخت که سبب زلت او شد از تخم آن اندیشه رسته بود و آن
 نصف دیگر که در روس مانده بود از آن نفس مار و رست که تا قیامت سبب کلفت و غرامت اولاد آدم
 است چون آدم تنها بود نیسے میبایست که بوسے انس گیرد زمین فکر جوابت حضرت عالی خوارا و فرزند
 یعنی از استخوان پهلوی چپ او قبیل از استخوان فروترین کوتاه ترے پهلوی چپ و شکم قبیل از قبیل
 طین آدم و حوا بصوت و مانند آدم بود رنگ و قد قامت و حسن و جمال و در خبر است که از آدم فانی بود
 یکے آنکه پوست حوات از کتر و رنگ او صاف تر و آواز زده او خوشتر و چشم او سیاه تر و بینی او خورتر و زودتر
 او لطیف تر و پهلوی او نرم تر و هفتصد گیسوی او سبزتر آنکه حقیقے او را با آدم تزویج کرد حکم کرد که
 يا ادم اشکر الله و ذوقك الجنة و كلالها اذ جاءت ثوبها و لا تقر باهلها و الشجره
 فتكونا من الظالمين فانزلهمنا الشيطان عنهما فاخرهما كما يشاء كما ناولهم و عمر آدم
 بقولے نصدی سال و صحیح آنست که هزار سال عمر بود آدم چون از زمین اویم بود آدم نام نهاد
 و قبل سبب رنگ گندی که آدم گندم رنگ گویند من عجائب القصر آدم صفت مانند آدم
 روضه رضوان بهشت قوله

جان میدهم از حسرت آن لعل روان بخش	باشد که چو خورشید نشان بدر آئی
روز فراق مازار و شن سازی قوله	
بر خاک درت بستم از وید و صدی	باشد که تو چون سرو خرامان بدر آئی
حافظ مکن اندیشه که آن پوست مصری	باز آید و از کلبه احزان بدر آئی
خرامان خرامند غزل	
آن غایب خط که سوسے مانامه نوشتی	بمهرش ورق هستی ما در نوشتی
یعنی آن محبوب بنامه و پیغام مارا یاد کردی را بحالت عدم نرسانیدی قوله	
بهر چند که بجزان قمر وصل بر آرد	و هقان زل کاش که این غمزه کشتی
بجزان قمر وصل بر آرد و جویان مع العسکر و یغان جهان الله تعالی این غمزه این غمزه بجز قوله	

آمرزش تقدست کے را کہ درجیا	یاے ست چو خورد سرا چو ہشتے
تقدیر فی الحال - قولہ	
شہباز منم کعبہ دل بتکدہ کردہ	در ہر درے صومعہ و نیست کشتے
صومعہ عبادت گاہ کشتت بضم بکیم و کسر و تیل بضم تین عبادت گاہ ہودان - قولہ	
در مصطبہ عشق تنعم نتوان کرد	چو باس زرنیست بسازیم بخشے
مصطبہ شربخانہ تنعم نہ توان کرد آسایش و راحت نباشد بالمش سند و تکیہ قولہ	
تلکے غم دنیا دنی سے دل ناوان	حیف است ز خوبی کہ شو عشق ز ستر
دنی کہینہ خواب کناہ از دل کہ محل حقتعالی ست ز رشت دنیا قولہ	
مفروش بیغ ارم و سخوت شداد	یک شیشہ موصاف ہی و لب کشتی
ارم نام شہر و نام بہشت شداد و بیغ عمارتے بزرگتر و لطیف تر ازین نیست کہ کمال اسدلمہ بخلق مثلہا فی اللہ	
قولہ آلودگی خرقہ خرابی جہان است	کور ہر کسے پال دے خوب مرستے
آلودگی خرقہ خرابی جہانست یعنی چون در پیشان اچتہ وضع درویشان ست بجال ندرند یعنی محل بریاء یکمند و عبادت خالصا بدیجانے آرنکہ آلودگی خرقہ عبارت از زمین است جہان عجزات گردو گفتمہ خرابی جہان از سر چیز است از ظلم سلطان و طمع علما و ریای درویشان - قولہ	
از دست چراہشت سیر لطف تو حافظا	تقدیر چنین بود کہ کرے کہ نہ ہشتے
ہشت گذاشت ہشتی نگذاشتی غزل	
اسے کہ مجوری عشاق روامیداری	عاشقانرا زیر خویش جدا میداری
مجوری جدا ماندن بر نزدیک قولہ	
تشنہ باد یہ را ہم بزلالے دریاب	با میدیکہ درین رہ بجدا میداری
تشنہ باد یہ کناہ از خودست کہ تشنہ باد یہ عشق است زلال آب شیرین مراد توجہ و لطف قولہ	
دل ربودی بکل کر دست ای جان لیلین	بہ ازین دارنگاہش کہ مرا میداری
بکل عنونگا ہشت ضمیر شیرین بل قولہ	
اسے کس عرضہ سیرغ نہ جولانگہ است	عرض خود میری و زحمت ما میداری
اسے کس کناہ از عاشق مراد خود خطاب عشقت سیرغ معشوق عرض بکس کہ دوتن قولہ	
تو بتقصیر خود افتادی زین محروم	از کہ می نالی و فریاد چہرا میداری
از جانب مبدایح بخت نیست آنکہ مستعدا بیاست از خدا ایمان سے یا بدو آنکہ مستعد کفر است از خدا کفر سے یا	
کقولہ تعالی و ما ظلمہم اللہ و لکن کانوا انفسہم یظلمون فلا تلموننی و لو مو انفسکم قولہ	
حافظا عادت خوبان ہمہ مرست بخانا	تو کہ زین طائفہ امیدفا میداری

غزل

سے کہ در کوے خرابات مقام داری	جم وقت خودی اردست بجا داری
خرابات مقام عشق جم اگر مقابل جام افتد مجتہد مراد بود قوله	
سے صبا سوختگان بر سر رہ منتظر اند	اگر از یار سفر کرده پیاسے داری
صبا قاصد مرشد و وار د سوختگان عاشقان یار سفر کرده تجلی و در نقاب کرده و نیز محمد ۲ - قوله	
تو بہنگام وفا گر چه ثباتت نبود	میکنم شکر کہ بر جور دوائے داری
ثبات ثابت قدمی میکنم شکر ازین رو کہ جور محبوب فتنای عاشق است جور استغنا و بے نیازی کہ بر عاشق بمنزلہ جور است نہ کہ فی الواقع قوله	
مہربان شد فلک ترک جاکاری کرد	توئی ایجان کہ درین رسم خرام داری
رسم روشن طریق قوام قائم ست قوله	
خال سر سبز تو خوش دانه عیش ست ملی	بر کنار چمنش وہ کہ چہ دایے داری
خال معروف و مراد از نورشود ذات - چمن سخن باغ بہر تنہا ہگل قوله	
بوی جان از لب خندان قح موشنوم	بشنوای خواجہ تو گرزانکہ شام داری
شام مغز قوله	
کامے از سطل بند تو غریبی چہ شود	توئی امر و ز درین شہر کہ نامے داری
غریبی عاشقی - غزل	
ایکہ ہر ماہ از خط مشکین نقابت انداختی	لطف کردی سایہ بر آفتاب انداختی
ماہ کنایت از ذات خط مشکین صفات - قوله	
تا چہ خواہد کرد بر ماتاب زلف عانت	حالیبا نیرنگ رنگ خوش بر آب انداختی
آب و رنگ یعنی رونق حالیبا الحال نیرنگ سحر و افسون قوله	
گوی خوبی بڑی از خوبان عالم شادین	جام کینچہ و طلب کا فریاساب انداختی
کینچہ و نام پسر سیاوش بن کیکاؤس کہ ولیمجد جد شدہ و او دخترینہ فریاساب بود ہر چہ فریاساب پدر اورا کشتہ بانتقام ولایت فریاساب از اب کردہ و گودرز کہ یکے از سران لشکر او بود و فریاساب دستگیر کردہ بفراد و کردن زدہ کینچہ و آخر الامر لہر اسپا ولیمجد خود کردہ خود در میان آن غار در آمد	

قوامی و منتظران بجا خواہے باشد

رہنما (مطلع) پس عاصی عورت حافظ جان خواہد بود
تو کہ چون حافظ سہیل نیز غلام داری

وآن غار در شهر سریر سر فرزند است قوله	
هر کس با شمع ز حسارت بنوع عشق داشت	زین میان پروانه را در صنطراب انداختی
هر کس باعتبار سه سویمان جمله حرفیند و نظر بازوئے بیونوع بوج زانیان پروانه را در صنطراب انداختی - پروانه کنایه از خود قوله	
گر چه از مستی خرابم طاعت بند کن	کاندرین شغلم بامید ثواب انداختی
طاعت بندگی اندرین شغل اشارت بطاعت ثواب مزد قوله	
خواب بیداران کستی آنکه از نقش خیال	تتمت بر شبروان خیل خواب انداختی
شب ان شب بیداران از صلحا و عاشقان بیداران خیل گروه قوله	
زینهار از آب تمشیرت که شیران ازان	تشنه میکردی گردان اور آب انداختی
از لب تمشیر چون آتش چون تشن صفت تمشیر و در آب انداختن خبر خصم ملک است آب روشنی و تیزی تشنه لب محروم و بیدار گردان بضم کاف عجبی بپلوانان خلیج نام شهر است غسوب بخوبریان افراسیاب بادشاه ترکستان زمین که بعد کشتن نوذر بادشاه ایران زمین دو زده سال در ولایت ایران پادشاهی کرد پس طماسپا ه ایران زمین بصلح یک تیر ارش از ولایت ایران بیرون کرده باز ترکستان فرستاد و همون سیادش بن کیکاوش شاه را که بدو پیوسته نوشته کینسرون سیاوش که بنسب دخترین او بود بدان انتقام او را زنده گرفته علف تیغ گردانید میان کینسرو و افراسیاب چهل سال جنگ بود پدراوشنگ بن زاد ستم بن تور نام داشت و افراسیاب جاوور بود - قوله	
از براس صیدل در گم زنجیر زلف	چون کمند خسر مالک قاب انداختی
مالک قاب مالک گردنما - غزل	
زین خوش رقم که بر گل رخسار میکشی	خط بر صقیفه گل و گلزار می کشی
اشک حرم نشین تنها نشانه مرا	زانسوی هفت پرده بازار میکشی
هفت پرده مراد هفت پرده چشم قوله	
هر دم بیاد آن لب میگونم چشم	از خلوتم بجانه زخم سار می کشی

له
تاییدین معنی
در شمع نار
چنان باشد
از لب تمشیر
چون آتش
شیران را
از ان ۱۱

از زین آب تمشیر
حافظ خلوت زلف را در کتاف انداخت

ماظور کہ یہ سبیل ہی ازیم ہر
کوشی و طرہ و مدار سے کش

ماشقان را گوارا بخوری
روی نہ دست و آہ درد آورد
بجز از تنگ و نام خورد حافظ

میگون سرخ شمار بفتح اول و شد ثانی سے فروش قولہ

گھنٹی سر تو بستہ فتراک ما سزود | سہلست اگر تو زحمت این بار سیکیش

فتراک دالہا سے زین کہ راستا و چاپس کو بہ زین آونختہ باشند این بار اشارت بار سرفولہ

با چشم و ابرو تو چہ تدبیر دل کنسم | وہ زین کمان کہ بر سر سببار سیکیش

وہ افسوس غزل

اے کہ دائم بخویش منوروی | اگر ترا در نیست معذوری

گر دو یوانگان عشق مگرد | کہ بعقل و عقیدہ شہوی

دیوانگان عشق عاشقان عقیدہ بند قولہ

مستی عشق نیست در سر تو | رو کہ تو مست آب انگوری

آب انگوری شراب انگوری و آن ساخته جمشید است گویند جمشید خواست کہ نفع از انگور اکثر وقت
توان گرفت پس آب کردہ در آوندے داشت جوش آمد و تیرگی میں اذیت بعدہ ساکن شد از ہر روز
مے چشید و چون از جوشش بایستاد و تلخ شد گمان برد مگر زہر قاتل گشت پس در آوندہ و جمشید را کہ نیز
بود کہ اورا دوست میداشت بشقیقہ مبتلا شد و از درد بی طاقت گشت و بمرگ رسانداد و با خود گفت ہوا
آنست کہ ازان زہر مقدارے بخورم تا خلاص شوم پس قدرے بڑاشت و بخورد اثرے بظلمونہ پیوست
دیگر بکار برد فرحتے و اہتر ازے در خود بدید سیر بخورد چند روز بخواب زرتہ بود یک شب باروز بہ خواب رفت چون
بیدار شد ازان زحمت خلاص یافت آن حال با جمشید گفت جمشید نیز شاہدار و نام نہاد و در علل و

امراض بکارے برد۔ غزل

اے در رخ تو پیدا انوار بادشاهی | در فکرت تو پہنان صد حکمت الہی

کلب تو بارک اللہ در ملک و دین کشادہ | صد چشمہ آب حیوان از قطرہ سیاہی

کلب قلم قولہ

براہر من بتا بیدا انوار اسم اعظم | ملک آن نست خاتم فرما ہر آنچه خواہی

اہر من دیو و طائفہ ثنویہ کہ خالق اللہ و الظلمہ است یعنی اے سید نقیبین قابل فیض الہی با انوار
نامتناہی ذات شریفیت و اجر اے احکام تار و ز قیامت خستہم بر تو ملک آن دور دور نیست قولہ

ورود ومان آدم تا وضع سلطنت است	مثل تو کس ندیدت این علم را کماهی
دوستان اصل خاندان وضع بنیاد و روش سلطنت کنایه از نبوت کماهی کما حقہ قوله	
در حشمت سلیمان بهر کس که شک نماید	بر عقل و دانش او خندند مرغ و ماهی
بطریق تمثیل است کسی که منکر حشمت سلیمان باشد بر عیدم عقل او شبیه نیست به چین کسبیکه بجناب تو انکار دارد قوله	
بازار چه گاه گاه بر سر نهد کلاه	مرغان قاف آمدن آیین بادشاهی
حاصل این بیت آنست جمیع انبیاء از روی شرف با حضرت حق اختصایست که سایر آدمیان نیستند و حضرت نبی کریم را با حضرت حق اختصایست که سایر انبیاء نیستند قوله	
کلک خوش نویسد شان بایروانچیا	تعویذ جان فزائی افسون عمر کاہی
آنحضرت علیہ السلام را خاصیست هر که او را دوست دارد سر فرزند دنیا و آخرت گردد و هر که او را دشمن دارد ملعون نزل نماید گردد قوله	
اے عنصر تو مخلوق از کیمیا و عزت	اے دولت تو امین از صد تباہی
عنصر یعنی از عناصر صدمه آسیب بقوله	
گر بر تو ز تیغ بکان معدن افتد	یا قوت سرخ رو را بخشد رنگ کاہی
پرتور و شنائی رنگ کاہی زرد و سبز قوله	
عمر سیت بادشاها کز مہبت جاہم	اینک بنده دعوی ز محتسب گواہی
سالک میخواهد که زمانه بیالہ شوق او از مہبت آنحضرت خالی نباشد و قوی روحانی که شتاب جمال جهان افروز حضرت اندر درین معاشا ہدان قول اندازد پس کہ ہشتیاق بان روح افزا دارد و در اثنای کلام جملہ معترضہ القا میکند و میگوید کہ عمر سیت بادشاہا - قوله	
جانیکہ برق عصیان بر آدم صغری زد	مارا چگونہ زید عوائے بیگناہی
یا رسول اللہ من بندہ کترین از گناہگار ان امت تو ام و بشاعت تو سر فر از مہجابت تو خوشتر بری نمیبازم از گناہے جانیکہ برق عصیان الخ باید دانست کہ انبیاء معصومترند از ملائکہ کہ حق تعالی مارا امر کرد باطاعت نبی و امر نکرد باطاعت ملائکہ و نشاید کہ عصیان نسبت کنند بہ نبی چرکہ	

چون نسبت عصیان کردند به نبی معصومیت نماند و معصومیت شرط نبوت است چون معصومیت
 نماند بوجبه اذافات الشرط قات المشروطه نبی هم نماند و نبوت مرتفع شد و آدم از جمله انبیاء مرسل است
 پس چگونه نسبت عصیان با آدم جائز باشد آنچه خطا به پیغمبر آن نسبت میکنند و چیزی چند در کتب
 آورده اند آنرا صلی نیست زیرا که تحقیر انبیاء است در آن قصهای انبیا نوشته اند و تا ویلها از قرآن آورده اند
 و اکثر قصص انبیاء اصحاب تواریخ در کتب آورده اند و مفسران آنرا نوشته اند و ایشان از اهل کتاب
 نقل ایشان اعتماد دارند شاید که حقیقتی تکذیب ایشان کرده و گفته که ایشان تحریف می کنند غیر قول
 الکلم عن مواضع دیگر و بقولون هو من عند الله و ما هو من عند الله دیگر و بقولون علی الله الذکذب
 و آیات قرآنی را بمعانی دور از صواب موکدان میگردانند و ما علی التفضیل اینجمله قصص را مع جواب
 در روایف نوشته ام اما اینجا قصه آدم نگاشته می شود و آن آنست که معصیت عصاة
 بغیرم دل باشد و منشای زلیت آدم از نسبان عهد بود لقا عهدنا الی الی ام من قبل فنیس لعدو نجدله
 عزما و عهدن بوجوه با آدم ان هذا عندک و لزوجک فلا یخرجنکما من الجنة فتشقة و ابلیس آدم را
 بسوگند فریفت و نفس آدم از میل بخلودگی که در جلیت است و براتسویل کرد که هیچ بنده نبود که بر او
 آفریدگار خود اقدام نماید و اگر گویند که نهی حق از شجره گندم بود که و لا تقربا هذه الشجرة جواب
 آنست که گردگر دخت آدم و ختان گندم بودند و نه از صغیر واحد است آدم دانست که نهی ازین
 درخت گندم است که در پیش روی ماست لا غیر و کان المراد عند الله الخبیر فکان الایة کما بالانحط
 فی الاجتناب لا ارتکاب مع العلم و اگر گویند قال الله فعیس آدم رب فغوی جواب آنست که این از برای آنست که
 حسناات الابرار سیئات المقربین یعنی این سهو نسیان بر انبیا جائز است قال انما بشر نسبت کما تنون
 و حق تعالی قصه آدم را از بهر فضل و کرم خود و کمال اجتناب و اصطفا که بعد از تو بکرامت کردند بهر تحقیر و
 اثبات است نه بجا حافظ هم بوجوب حسناات الابرار سیئات المقربین مراد داشته نه عصیان الواقع قوله

استحباب تحقیر نبی است از تو که گاه و میر و نام : شرح زنجیت منما بازا بعد از آدم

یا بلجا البرایا و ایا و اهب العطا یا	عطفات علی مقل حلت بالروای
بلجا جاس بنامه بر آیا خلق و اهب بخشنده عطف مر بانگی مقل غلس غزل	
اسه قصه بهشت زکویت حکایت	شرح جمال حوز رویت ولایت
شرح بیان قوله	

انفاس عیسے از لب لعلت لطیفه | و آب خضر ز نوش لبانت کنایتی

عیسے بن مریم پیغمبر است اووالغرم صاحب انجیل جاویدی آگامہ و آگاموس واجبی المونی معجز نامور است
زادترین پیغمبر است و بہر درہ پشت سلیمان میرسد و عمر اسی و سہ سال زبوتہ از وقت تولدش تا انفاس عیسے
تم باذن اللہ کہ بلن مژہ از نہ بگرد آب خضر ایات نوش شیرین ایات از آید رحمت و ما ارسلناک
اکادحہ للعالمین قولہ

کے عطر ساو مجلس و جانیاں شدے | گل اگر نہ بود تو کرے سعایتے

عطر بکسر کو خوش رو جانیاں مرتاضیان گوشہ نشینان قولہ

ایدل بہرہ دانش و دینت دست | صد مایہ داشتی و نکردی کفایتے

ہرزہ بہودہ نخل

اسے باغم تو مارا پیوند لایزالی | قد ضلع فی ہوا کم عمری لا ابالی

پیوند لایزالی دوستی ازلی معنی مصلحت آنکہ تحقیق ضلع شدہ در آرزوے شاعر من باک نمیدارم
یالیت لی مجال فی ذلک الحوالی اسے کاشکے بوی طر قدرت در چنانہ ارحم علی و موع
یا من علمت حالی رحم کن بر اشکما و من اسے کیکہ واقع ہستی بر جان نالمن ترقبوا و مشاء
عن صاحب البجال ہرگز امید و فامدارید از صاحب اللان یا سا قیا اغثنی عن مشربہ
الزلالی اسے ساقی فریاد رس مر از شربت لال قد صار ذاجات کانت بلان زوال تحقیق
صاحب زندگی کہ باشد آن زندگی بغیر زوال نخل

این خرقہ کہ من دارم رہن شراب | وین فتر یعنی غرق ہوتا باولے

رہن گرو چون مصلحت اندیشی دورست ز درویشی بچکار ملک است آنکہ نہ سیر و نخل بادین
قولہ

من حال دل زاہد با خلق نخواہم گفت | وین قصہ اگر گویم با جنگ و باولے

وین قصہ اشارت بحالت زاہد با جنگ و باولے

تامنے سر پا باشد و ضلع غلک من | در سر ہوس ساقی در دست شراب لالی

زین دست زین نوع قولہ

دانی مراد صاف نظر ازین آہ و نال صحت
از تو کریمت و زخمت و غم و غم

بیرت
بغیر زوال

بہودہ جان و غم

از بچو تو دلدار سے دل بزنم آسے | گزتاب کشم بارے نہ آن لفت بتاب اولے

سے گر بکنم دل از تو بردارم از تو مهر بڑا آن | مہر برکہ افکنم آن دل کجا برم : تا بد ہمیش قولہ

چون پیر شدی حافظ از میگدیرن | زندی ہوسناکی در عہد شباب اولی

عہد وقت شباب جوانی غزل

اسے کہ در کشتن ما بیچ مجا با نکنی | سود و سرمایہ بسوزی مدارا نکنی

مجا بادہشت دسواس قولہ

در دستدان غمت نہر ہلاہل نوشند | قصدین قوم خطا باش وہین تانکنی

زہر ہلاہل زہرے سخت قاتل کہ در زبان بکشد قولہ

بیچ مارا کہ توان بڑیک گوشہ چشم | شرط انصاف نباشد کہ مدوائی

بیک گوشہ چشم بنکاسہ قولہ

دیدہ ما کہ بامید تو در یاست چرا | بتفرج گذرے بر لب یا نکنی

بتفرج از دوسے تماشا قولہ

نقل ہر جو کہ از خلق کریمت کرند | قول صاحب غرضانست تو آنہا نکنی

باید دانست کہ شیوہ معشوقان دمام عاشق کشی استغنا نمودن تغافل نمودست از عاشق از بختہ کہ لطف و مرحمت معشوق بر عاشق خام بمنزلہ سم قاتل است چنانچہ مریض صفرائی را حلوا تاکہ عاشق کمال زسد و این عاشقان خام کہ صاحب غرض خود اند این استغنا و تغافل معشوق بمنزلہ جو رجھامی دانند و شکوہ و شکایت میکنند اما نزد عاشقان کمال عن لطف و مرحمت چنانچہ نزد مریض انا امتناع شکر و حلوا بوجوب فعل المحبوب محبوب ہیں باید دانست کہ عاشق برونوع است ناقص و کامل ناقص آنست کہ اگر معشوق بوجوب خواہش ہمیش او آید سخن بدح او گویند والا قدح و ذم او کنند و جو رجھام متهم سازند و کامل آنست کہ ہرچہ از دست معشوق آید از خیر و شر قبض و بسط و منع و عطا و سلام و دشنام رسد از بوجوب فعل المحبوب محبوب و شکر پنداشتہ احتمال نماید جو رجھام نسبت معشوق رواندارد بنا بران گوید نقل ہر جو را تمعنے آنست کہ اسے محبوب من جو رجھام و ایندوالم کہ نسبت تو میکنند و ترا جو رجھام متهم سازند این قول صاحب غرضانست

یعنی قول عاشقان خام است و الا نزد عاشقان کامل حاشا و کلا نسبت جور و جفا بجانب تو باشد
چرا که کار تو بکلی لطف و رحمت است غزل

اے پیچر بکوش که صاحب نظر شوی | تاراہ رونباشی کے راہ بر شوی

راه رونباشی سالک انراہ نباشی را ہیر رہنا۔ معنی آنست کہ قال اللہ جاہد فی اللہ حق
جہاد پس اے برادر طالب حق باش و خندا نکه توانی ساعی باش تاق نیز بموجب لاین جاہد
فینا لنهد ینہم توفیق رفیق حال تو گرداند تا ترا عارف با گرداند قولہ عہ لفظہا در ذائد است ۱۲

در کتب حقائق پیش ادیب عشق | ہاں اے پسر بکوش کہ روز پد شوی

ادیب عشق اضافتہ بیانیم و نیز مرشد ہاں ہشیا راہ باش قولہ

خواب خورت ز مرتبہ خویش دور کرد | آندم سی بخویش کہ بخواب خور شوی

اول باید کہ پا بر ہوا ہاے نفسانی ہند انگہ سی بخویش آنگاہ عارف خود شوی این کنایہ از عارف
بودن بحق چہ معرفت خود عین معرفت حق است من عرف نفسه فقد عرف ربه خواب خور شوی
ترک ہوا کنی قولہ

گر نور عشق حق بدل جانانت اوند | بالندہ کز آفتاب فلک خوبر شوی

یعنی اگر زہ عشق د اسگیر وقت تو شود سو گند بخاور رویشی و فیض سانی از آفتاب خوبر شوی قولہ

از پایے تا سرت ہمہ نور خدا شود | در راہ ذوا بجلال چو بیا و سر شوی

چو بے پای و سر شوی بخود و فانی شوی کز آب ہفت بحر یک موے تر شوی
ہفت بحر یک موے ترا ضرر نتواند رسانید رخسار یار گر شودت منظر نظر چون نور
شہود ذاتیہ بر تو جلوه نمود و در چشم تو جاے یافت صاحب نظر شوی عارف کامل شوی قولہ

بنیاد مستی تو چو زیز بر شوی۔ اگر این ہستی سو ہو مہ تو در معرض فنا درید و رول مدار هیچ
کہ زیر و زبر شوی بدانکہ فانی گشتی بلکہ باقی آبد گشتی ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللہ

اموات بل اجباء قولہ دست از مس جو و جو عمران ہ بشوی اول ترک این

وجود فانی و ہستی ہو ہو باید تو تا کیمیای عشق بیابی و زر شوی انگاہ کیمیای عشق بر زبان

و باقی جاوید شوی قولہ

(مقطع) حافظا سجدہ بکرات و بار و پیش کن چ کہ دعلی کے زیر صدق جز آنجا تکنی پ
۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰
۳۱
۳۲
۳۳
۳۴
۳۵
۳۶
۳۷
۳۸
۳۹
۴۰
۴۱
۴۲
۴۳
۴۴
۴۵
۴۶
۴۷
۴۸
۴۹
۵۰
۵۱
۵۲
۵۳
۵۴
۵۵
۵۶
۵۷
۵۸
۵۹
۶۰
۶۱
۶۲
۶۳
۶۴
۶۵
۶۶
۶۷
۶۸
۶۹
۷۰
۷۱
۷۲
۷۳
۷۴
۷۵
۷۶
۷۷
۷۸
۷۹
۸۰
۸۱
۸۲
۸۳
۸۴
۸۵
۸۶
۸۷
۸۸
۸۹
۹۰
۹۱
۹۲
۹۳
۹۴
۹۵
۹۶
۹۷
۹۸
۹۹
۱۰۰

اگر در سرت ہوا وصالست حافظا	با پد کہ خاک در گہ اہل ہنر شوی
اہل ہنر عاشق و عارف غزل	
اسے ز شرم عارضت گل کردہ خود	پر عرق پیش عقیقت جام سے
خوس عرق پر عرق شرمندہ عقیق کناہ از لب قولہ	
لالہ بر ژالہ است یا بر گل کلاب	یا بر آتش آب یا براوت مٹھے
لالہ بر ژالہ بر لالہ ژالہ و این بیت بر صنعت تجاہل است قولہ	
موشد از چشم آن مکان ابر و ودل	از پیش سیرت گم میگردے
پے قدم اسے سراغ۔ قولہ	
امشب از زلفش نخواہم داشت دست	رو مؤذن بانگ بر مین کہ سے
امشب این ایام ولین ہنگام زلف مراد عشق مشوق مؤذن اذان گویند بانگ آواز بانگ نماز سے زندہ و قبیلہ است از عرب و گیاہ تر و اشارہ بحی علی الصلوٰۃ وحی علی الفلاح۔ قولہ	
چنگ ابر دست مطرب دے	گورکش بخر اش بخر و ششش چو نے
چنگ عبارت از خود مطرب مرشد دے دست و معنی این مصرع آنست بموجب فاتحہ اللہ الوسیلۃ بدست شد پار گورکش بخر اش گو آن مطرب الین ابسا زار و بار استگی در آمد بخر و ششش چو نے بنوا آر چو نے کہ عاشق کامل است یعنی بذکر حقیقی شاغل ساز قولہ	
چون بنی عامر بسے مجنون شوند	گر برون آید بچے لیلے ز سے
بنی عامر نام قبیلہ کہ مجنون انہا بود مجنون شوند عاشق شوند و دیوانہ گردند لیلے کناہ از محبوب قولہ	
آنکہ بہر جرعه جان میسد ہد	جان از وستان جامے وہ بو
ہر ساکے از بر اسے قطرہ از چشم عشق جان را منشار سے سازد۔ قولہ	
نے وے لب برب مطرب نہاوا	چنگ اور زیر ناخن کردنے
نے مرشد کامل مطرب سالک چنگ وجود در زیر ناخن کردہ مغلوب ساختہ قولہ	
غود بر آتش نہ و منقل بسوز	نغمہ دار از شدت سر ماوے

منقل دل با آتش عشق بیغور و این عودستی خود را بران بسوز - غم مدار از شدت سمرادوس
و هیچ از حوادث و سختیهای روزگار غم مدار قوله

باتوزین پس گرفتار غم کند باز گو در حضرت اراسے سے

زین پس بعد فتنای هستی هو بود خارے کند ضرر رساند و اراسے سے حق تعالیٰ و نیز مرشد قوله

خسر و آفاق بخشش کز حسا نامہ حاتم ز نامش گشت ط

ط بیچید ، قوله

جام و پیش آر چون حافظ مخور غم که جم کے بود یا کاوس کے

کیکاوس نام بادشاهے و قیل فرود و قیل فرعون من ابراهیم شاہی غزل

اکنون کہ ز گل باز چمن شد چو بستی ساقی مگر رنگ طلب لب کشتی

کمال معنی مشابہات چمن معترف دل چو بستی خوشنما و زیبا ساقی مرشد و کنایہ از روح و دل گر محتسب بکده
باد و زند شگ اگر مانع و منکرے مزاحمت تو نماید و در پے آزار تو باشد بشکن چو کدے سار و نیز بخششی
تو تیر چون کد سیر او آبخش بشکن معار عمارت کنده آبادان سازنده معمار وجود حق تعالیٰ قوله

ز اہد بختم نسیہ حکایت کہ بنقدم ترکیبست چو خوبی سرانی چو بستی

نسیہ کنایت از بشت حور و غلسان بنقدم نقد موجود قوله

بر خاک درخواجہ کہ ایوان کمال است اگر باش نیست بسازیم بخششی

خاک درخواجہ و نسیا و مقام عشق قوله

جہل مہر و علم تو فلک اچہ تفاوت آنجا کہ بصر نیست چہ خوبی و چہ زشتی

تفاوت فسق بصر بیانی قوله

ترسا بچہ دوش ہمگفت کہ حافظ حیف است کہ ہرم کند آہنگ کشتی

ترسا بچہ عارف کہ لہرہ عارف دیگرست کشتی بضم یکم و کسر و م و قیل بضم تین عیا و بنگاہ دیوان مراد عشق مجاز قوله

تزلزل است و ابح زندگی و زاد غسرامی من البلیغ عن الی سعاد سلامی

است صیغہ واحد مؤنث فعل باضی ازانی یا تانی یا تانایا یعنی آمدن ر و ابح جمع ریج یعنی باد و خوشبو
ز غم نام درخت و بفتح را و مہلہ یعنی سیلاب کہ از کوہ آید و ہر چه آید پیش بر بایدے مہر غم

سختی از
خوشن
کمال است
چو بستی

میبلغ اسم فاعل من التبلیغ یعنی رسانیدن سعادت و نام محبوب معنی آنست که آمد باد و باقی معنی آنست که آمد
و جاس آن درخت حمی است زیاده کرد غرام و شفتگی مرا پس کسیت سانداز من بسوسعاد که نام معشوقه
است سلام مرا میتواند که معنی آن باشد که آمد باد یا خوشبو سیلاب که از کوچه بصره میرسد و باران
و روزنگاتر مانع میشود چو این واقعه بر وقوع پیوست شوق من بوصول دست بحکم المرء حریمش مانع
از زدن من بر دست کیست درینوقت که رساند سلام و تحیت من بسعاد که محبوبت رسیدن بخت
مطلوب باید دانست که چون آب در رود بار بار آید و مردم را از عبوس منع نماید صحرائشینان آن کمال
مهارت بر منازل خویش معلوم می شوند که آب رود بار بار از آن آب در پری میرسد و رفتن با طرا
هوانب نمی شاید عاقل بر همان تر و خشک که در خانه اش است قناعت نماید قوله

بیا بشام عربیان آب دیدن بین | بسان باوه صافی در آبکینه شامی

باوه صافی کنایه از اشک آبکینه شامی چشم قوله

اذا تقرب عنی الی الاراک طائر نجد | فلا تقرب عنی و ضها این حمی

طائر نجد

تقرب صیغه واحدند که فاعل فعل باضی معروف از تقرب تقرب یا معنی نزدیک شدن اراک
درخت پیلوی الی اراک خداوند اراک که بلی که قوم او صحرائشین بود - لا تقرب صیغه واحدند که فاعل
فعل باضی معروف از تقرب و تفر و تفر و با معنی بیگانه شدن معنی آنست که او طائر نجد چون یکی جوی
مهیگام برگشتن نجد از وادی اراک که مقام محبوب من است پس بیگانه مباش از روضه های نجد آواز
کبوتران من یعنی شوق و شفتگی مایان با جناب سانی و لازمه عشاق است که نام مقام عاشقی شود
بر زبان آزند و کنایه از مقام خود آزند و نام مکان معشوق مشهور بیان میکنند و مقام شوق
خود مراد از ند قوله

بسی نماند که روز فراق ما بسر آید | رایست عن بیضیات کجی قیام حیا

بیضیات

بیضیات کجی شوره زاری که در آن گیاه زوید یعنی نزدیک رسید که فراق با او فرود که دیدم من این
یعنی از شوره زارها که در نواحی مرعیست بسیارن چهار سست است که حکام در صحرا فرغانه نگاه میدارند
و چون حلف بکمال رسد صحرائشینان ابا جاره می سپارند پس صحرائشینان عاشقی خود را در آنجا می آزند
و در پرورش می در آید و چون با خرمیرسد خیمه را بیرون میزنند پس نفس خود را بدین گفتار نسیل می

و خود را از پریشانی بضبطه کشد قوله

وَإِنْ رَغِبْتَ بِنَجْدٍ وَصِرْتَ نَاقِضَ عَهْدٍ | فَمَا تَطِيبُ لِي مَوْعِدَ مَا اسْتَطَابَتْ مَنَامِي

یعنی اے قاسد و یا اے یار اگر میل نمائی از حمی بنجد و باشی شکند عهد پس غمش نگر و اندر خواب
یعنی نه خواب با من سازد و نه من با خواب اے چون بنجد در آئی و تقابل با لبان نمائی و عهد که با
واری بجانباری آتش غیرت عشق در نهاد من افتد و آرام از من منقطع شود بنوعی که نه خواب با
من سازد واری بود و نه مرا بخواب و معنی حقیقی آنست یعنی اے مرشد اگر رغبت بنجد نمائی و در خواب
بغادات در آئی و مرا بوعده خویشس یاد نیاری و دست گرفته بجز ترش نیساری بخواب بآرام
گردم و اگر بنجد مرا و بهشت باشد خطاب معشوق حقیقی است چون بهشت در آیم و لقای خویشین بوم
نمائی و لقای وعده من بحکم بالغه توقف نمائی و در عاصه مومنان مرا نیز داخل نمائی پس غمش مرا
حظوظ آبخائی و اگر بنجد نسنی و جو رسالک باشد معنی آن باشد که در وجود من بخلوة در آئی و ابواب شایسته
بر رویم کشائی و اگر این عهدها که در ازل با من بسته در ایفای آن توقف فرمائی بے آرام شوم
خسته خاطر گردم بنوعی که نه خواب با من سازد واری بود و نه مرا بخواب قوله

بقائه

خوشا و محرکه در آئی و گویمت بسلامی | قدیمت خیر قدوم نزلت خیر مقام

خوشا دے که در آئی یعنی خوش آمدے و آن سلسله که از اینجا بنجد آئی و لقای خویش بجا بمانی
گویمت بسلامی سلام کرده گویمت قدیمت خیر قدوم باز آمدی تو بهترین باز آمدنی نزلت
خیر مقام فرود آمدی بهترین جاے فرود آمدنی قوله

بَعْدَتْ مِنْكَ قَدْرُ صِرْتِ رَأْيَا بَهْلَاكِ | اِذَا رَجَعْتُ رُوحِي بِمِثْلِهَا بِمِثْلِهَا

دور گشتم و جدا شدم از تو ای یار و اے معاد و تحقیق گشتم از سبب جدائی تو بیننده بهلاک اگر چه
روے چون ماه تراندیده ام گل مراد از آن بنچیده ام و در بعضی نسخه این مصرع است غیبت منک
و قد صرت ذاباً کهللاً هر آینه دور گشتم و جدا شدم از تو اے یار با کمال در آنحال که گذارنده ام
چون هلال یعنی از که از شرفته رفته محو شده ام و چون ماه نودسته عالم صحو شده ام از وجود من
جز خیالے نمود از نیست بجز وجود و همی پدیدار نی غزل

بامدی گوید اسرار عشق مستی | تا بنخیر نیرد در بند خود بهستی

چون ملک از تر شاخ است شکر نظر تو حافظ

از اهل کشف سخنان سے آئند کہ ظاہر میان طاقت دریافت آن ندارند بلکه تکفیر آن میگویند چنانچه علامه
 محمد بن علی حکیم الترمذی صاحب نوادر الاصول کہ از کار اهل کشف است صد پنجاه سوال نوشته کہ از
 جواب آن غیر خاتم اولیا بیرون نیامند شیخ در فتوحات جواب آن سوالها فرموده و بعضی تکفیر و بعضی
 در تقلید شیخ مبالغه دارند و کافرین دارند چنانچه بیروم فراموشی است در حضور خاموشی بنا بر آن گفته
 بامدی مگوئید این قول

عاشق شوارزه روز کار جهان سر آید | ناخوانده نقش مقصود از کار گاه هستی

عشق حاصل کن لانه روز این نیامی فانی حصول نفس مراد نموده حلت نمائی و حر حرمت ندامت تبری قوله

در مذہب طریقت خامی نشان کفر است | آری طریق رندان جالاک کی هست چستی

خامی ناقص ماندن قوله

تا فضل علم بینی من معرفت نشینی | یک نکته ات بگویم خود امین کج رستی

یعنی آنست کہ تا وقتیکہ فضل و بلاغت منظور نظر تست بگزین معرفت نخواهی رسید قوله

با ضعف ناتوانی همچون نسیم خوش | بیماری اندرین ه خوشتر ز تندرستی

اندرین ه در عشق قوله

خار از چسب جان بکا بگل عذر آن بخوا | سهلست تلخی من در جنبی وق مستی

خار نفس و شیطان گل - معشوق تلخی من غم و اندوه عشق - قوله

در گوشه سلامت مستور چون تو آن بود | تا ز گس تو گوید با مار موز مستی

مستور پوشیده ز گس چشم مراد ذات غیر عاشق کامل اسے مرشد قوله

سلطان من خدار ازلفت شکست مار | تا کے کند سپاہی چندین دراز دستی

سلطان من اسے محبوب من خدار ابواسطه خدا سپاہی اشارت بزلفت قوله

صوفی پیالہ پہا ساقی قرابہ پر کن | اسے کوتہ استینان تا کے دراز دستی

قرابہ آوندے کوتہ استینان اشارت بزاهدان ریائی دراز دستی اشارہ بخلیغ العذاری

و مردم آزاری قوله

بگرفت کار حسنت چون عشق من کما | خوش باش زانکہ نبوا یخسب از سولے

بمورد ترمذی است با بیان عشق

زوال نقصان - قوله	
در و هم مکنجد کاند تصور عقل	آید هیچ معنی زین خوبتر مثالے
تصو خیال - قوله	
شد حظ عمر جاهل گزرا نکه با تو مارا	یکدم بمر روزی روزی شو و صا
روزی شود میسر گرد - قوله	
رحم آر برل من کز مهر و خوبت	شد شخص نا تو انم بار یکت من هلا
لال ماه نو قوله	
حافظ مکن تکایت گر صلح یا نهوای	زین پیشتر باید بر بجز احتمالے
احتمال برداشت غزل	
بیا با ما مور زاین کینه داری	که حق صحبت دینیه داری
نصیحت گوش کن کین دُ بے به	از ان گوهر که در گنجینه داری
در اشارت نصیحت قوله	
بفریاد رخسار فلان رس	خدا را گرمی دوشینه داری
یعنی عاشقان مفسر ادین بیخ و اندوه فریاد رسی نما و قطره از مے محبت در کام ایشان یز	
مے دوشینه عبارت از محبت که سلف میداشتند و نیز محبتی که در عالم اطلاق میداشتی قوله	
ولیکن کے نمائی رخ برندان	تو کز خورشید مہ آئینه داری
رندان عاشقان تو کز خورشید مہ آئینه داری خورشید انبیاء اولیا که منظور نظر تو	
انبیاء اولیا هستند - قوله	
بدرندان مگو اسے شیخ ہشدار	کہ با حکم خداے کینہ داری
رندان عاشقان لا ابالی اسے شیخ اسے واعظ قوله	
نمے ترسی ز آہ آتشینم	تو دانی خرقہ پشمینہ داری
کہ البته خواهد سوخت از آتش آہ من - قوله	
ندیدم خوشتر از شعر تو حافظا	بقرآنے کہ اندر سینہ داری

بیا با ما مور زاین کینه داری

بقرآن سوگند قرآن۔		غزل
بشنو این نکتہ کہ خود را ز غم آزادہ کنی	خو بخوری گر طلبی ز می نہاودہ کنی	
ز غم آزاد کنی ترک غم و ہوم نامی خو بخوری غیر از بیخ و محنت حصول کنی قولہ		
آخر الامر گل کوزہ گران خواہی شد	حالیان فکر سبویں کہ بر از بادہ کنی	
گل کوزہ گران خواہی شد خاک خواہی شد حالیا بحال بادہ شراب قولہ		
ہمد بنما کہ در ایام گل و عہد شباب	عیش با آدمی چند پیراودہ کنی	
ہمد در ایام گل و فصل بہار عبارت از ایام زندگانی و موسم جوانی آدمی چند پیراودہ کنایہ از عرفا و عشاق قولہ		
تکیہ بر جا بزرگان نتوان و بگراف	مگر اسباب بزرگی ہمہ آمادہ کنی	
گداز ف در دروغ قولہ		
خاطرت کے رقم فیض بیخیر و مہیات	مگر از نقش پراکندہ ورق سادہ کنی	
آنگاہ کہ ورق ل از نقش پراکندہ کہ غل و غش و خیالات لایعنی پاک و مصفا سازی۔ قولہ		
اجر ہا باشد تا آخر و شیرین حرکات	گزگاہ سو فر ہا دل افتادہ کنی	
آئین چو رو جفا بگذاری و برحم و لطف با عاشقان پیش آئی قولہ		
کار خود گر بکرم باز گذاری حافظ	اسے بسا عیش کہ با بخت خداودہ کنی	
گر بکرم باز گذاری ز نام اختیار خود بلطف و مرست حق جانہ بگذاری و خوشترین اور میان بلوی غزل		
بلبل ز شاخ سرو و گل با بگ پهلوی	میخواند و دوش در س مقامات معنوی	
بلبل عاشق شاخ سرو مقام عشق گل با بگ آواز بلبل کہ در وقت گل باشد در س مقامات معنوی اظہار اسرار عشق و محبت قولہ		
یعنی بیا کہ آتش مو سے نمود گل	تا از درخت نکتہ توحید شنوی	
آتش مو سے تجلیات حق درخت شجرہ انسانہ خود نکتہ توحید اللہ اللہ لا الہ الا انہ قولہ		
مرغان باغ قافیہ سنجند و بذلہ گو	تا خواجہ مخور و بغیر ہما سے پهلوی	
مرغان باغ حواس موجود بذلہ بکسر و ضم لطیفہ و سخن خوش قولہ		